

Gdańsk, 5 czerwca 2021 r.

**RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR BEATY JAROŃCZYK -
URBAŚ, PT. „POCZUCIE HONORU U GÓRALEK I GÓRALI
PODHALAŃSKICH”**

PROMOTOR: PROF. ZW. DR HAB. EUGENIA MANDAL

Głównym przesłaniem pracy doktorskiej jest opis poczucia honoru i jego psychologicznych korelatów wśród górali podhalańskich. Ponadto, Autorka podjęła próbę stworzenia Kwestionariusza Poczucia Honoru. Podłoże teoretyczne pracy doktorskiej wywodzi się zarówno z etnografii (Benedyktowicz, 2000) czy antropologii kulturowej jak i z psychologii międzykulturowej (Boski, 2010 Wojciszke, 2005, Nisbett & Cohen, 1996) oraz psychologii tożsamości kulturowej i grupowej (Tajfel, 1972, Jarymowicz, 2000, Szmajke, 2004).

W części teoretycznej Autorka zawarła najważniejsze informacje związane z trudnym dla badaczy rozróżnieniem: honoru, poczucia honoru, kultury honoru. Autorka rozważa jakie atrybuty przysługują góralom, wśród których, jak zakłada, poczucie honoru jest wysokie. „Poczucie honoru” wiąże się z emocjami, spostrzeganiem i działaniem, ma charakter introspekcyjny (s. 14), podobnie jak w innych obszarach badawczych nauk społecznych istotne jest odróżnienie samego zjawiska od subiektywnego w naturze poczucia tegoż zjawiska, jak to dzieje się w związku z badaniem jakości życia i poczucia jakości życia, czy rzeczywistej kontroli nad zdarzeniami vs. poczucia sprawowania kontroli. Honor Autorka postrzega jako kategorię nadrzędną nad poczuciem honoru. Rozumie przez honor system wartości i norm przekazywanych kulturowo (za Szmajke, 2012; Nisbett & Cohen, 1996). Innymi słowy, honor to podgląd, że człowiek (zwłaszcza mężczyzna) powinien bronić swego dobrego imienia, w obliczu nawet symbolicznej obrazy, uciekając się do krwawego odwetu czy przemocy.

Mgr Jarończyk – Urbaś przyjmuje definicję poczucia honoru za Nisbettem & Cohen (1996) i przewiduje, że wysokie u Podhalań poczucie honoru będzie korelować pozytywnie z poziomem agresji, temperamentalną impulsywnością, poczuciem władzy i skłonnością do ryzyka. Bada także oddziaływanie zmiennych demograficznych (model, s. 102) na poczucie honoru.

Autorka zawarła część teoretyczną na 92 stronach. Opisała szczególnie uwarunkowania poczucia honoru, włączając jakże znaczącą dziś teorię epigenetyki, trudnych warunków fizycznych, w jakich żyją pokolenia górali, przekaz tradycyjnych wartości i przywiązanie do religii. Część teoretyczna obfituje w fotografie strojów góralskich, obyczajów i tradycji podhalańskiej, cytaty znanych pieśni góralskich. Mgr Jarończyk - Urbaś przedstawia wiedzę na temat kultury podhalańskiej w licznych tabelach, opracowaniach, systematyzacji badań (np. s. 24 - przykłady badań empirycznych nad kulturą honoru). Porównuje poczucie honoru górali podhalańskich z analogicznym zjawiskiem występującym na południu USA.

Autorka nie uniknęła jednak kilku błędów. W wielu przypadkach brakuje przypisów bibliograficznych (np. s. 22, 32, 37). Na stronie 48 Autorka cytując Hodorowicza i Tischnera daje upust własnej (znanej dobrze w psychologii) iluzji pozytywności wobec mieszkańców Podhala: „...jest tam trochę wartości, których gdzie indziej nie ma...kawał prawdy o człowieku: jego losie, dramacie, i o tym, że honor to jest rzecz ważna”. Rozumiem jakie to trudne w realizacji tak emotogennego tematu (tzw. efekt ojcostwa, częsty u wielu naukowców).

Strona 56 przynosi odrobinę chaosu: po krótkim opisie uwarunkowań temperamentalnych, przedstawiony jest opis cech mieszkańców Podhala, emocjonalne podejście do „iście góralskiego temperamentu”, który ma wyrażać się w dumie, aktywności (ta ostatnia to akurat składowa

temperamentu), religijności, zamiłowaniu do biesiady (jaka kultura pozbawiona jest tego elementu?), akceptacji dla siły fizycznej, odwagi i sprytu. Na stronie 59 znajdujemy akapit, tłumaczący, że Podhalanie to ludzie bardzo kreatywni, przedsiębiorczy, religijni itd., co zdaje się nadmiarowym powielaniem poprzednich treści. Pokazuje raczej stereotyp górali niż naukowe dociekania. Podobnie (s. 59), depresja maskowana piciem alkoholu nie stanowi jak twierdzi Autorka typowego podhalańskiego zjawiska. Dariusz Galasiński (2012) znajduje identycznie maskowaną depresję u mężczyzn zarówno na obszarze całej Polski jak i Anglii. Strona 60-61 - tu kwestia podejmowania ryzyka i niepewności wymagałaby pogłębienia o prace Kahnemana (2012) i Sorrentino (2014). Część teoretyczną oceniam pozytywnie. Mimo nadogólnień, lapsusów i pomyłek Autorka wyczerpująco opisała teorię, na podstawie której wywodzi dalsze plany badawcze.

Część empiryczna. Mgr Jarończyk – Urbaś postawiła dużo szczegółowych hipotez badawczych. Główne badanie ma charakter korelacyjny, w którym rdzenni, $n = 574$ i napływowi $n = 201$ mieszkańcy Podhala wypełniali kwestionariusze: poczucia honoru, temperamentu, poziomu agresywności, płci psychologicznej, poczucia władzy, skłonności do podejmowania ryzyka. Hipotezy szczegółowe np. z grupy I (s. 96) brzmią: „wymiary temperamentu są predyktorami poczucia honoru górali; wymiary agresywności są

predyktorami poczucia honoru” itd. Natomiast hipotezy z grupy III (s. 99) brzmią „temperament jest mediatorem zależności między agresywnością a poczuciem honoru górali; agresywność jest mediatorem zależności pomiędzy skłonnością do podejmowania ryzyka a poczuciem honoru górali” itd. Autorka podchodzi do badań szczegółowo i eksploracyjnie.

Podoba mi się bardzo model zależności między zmiennymi, który

Doktorantka przedstawiła na stronie 102.

Pani Jarończyk – Urbaś opracowała narzędzie psychologiczne do pomiaru poczucia honoru. Dobór pozycji do kwestionariusza został wygenerowany prawidłowo (101 osób wymieniało cechy specyficzne dla honoru. Np.

Honor góralski to...). Kolejne 103 osoby wypełniły pozycje kwestionariusza na skali Likerta od 1 – 7. Przeprowadzono analizę czynnikową w SPSS z rotacją Oblimin.

Doktorantka badanie to przeprowadziła prawidłowo. Można także do zbadania trafności narzędzia stosować program Mplus 7.3. (Muthen, Muthen, 2014). Ustala się zazwyczaj wielkość próby w odniesieniu do ilości pozycji w teście (Konarski, 2009, s. 419). Odpowiednio dużą próbę w confirmacyjnej analizie czynnikowej można podzielić na próbę kalibracyjną i walidacyjną, gdzie w tej pierwszej precyzyjnie ustala się strukturę czynnikową (trafność czynnikową) narzędzia i dokonuje skrócenia liczby pozycji testowych, zaś w drugiej dokonuje walidacji krzyżowej.

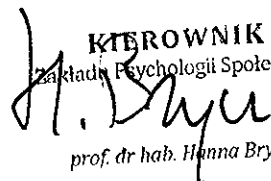
Doktorantka nie przeprowadziła pomiaru test – retest (stabilność testu). Nie zbadano trafności zbieżnej – różnicowej narzędzia (Campbell, Fiske, 1959).

Mgr Jarończyk – Urbaś przebadła grupę $n = 775$ mieszkańców Podhala testami: autorskim Kwestionariuszem Poczucia Honoru; Inwentarzem Postrzegania Honoru (Somech, Elizur, 2009); kwestionariuszami: temperamentu, agresji, ryzyka, poczucia władzy, płci psychologicznej. Badanie to można w przyszłości wykorzystać do poprawnego opracowania narzędzia autorskiego.

Doktorantka przeprowadziła na bazie $n = 775$ wiele obliczeń statystycznych, korzystając z regresji krokowej, ANOVY, mediacji, korelacji. Liczne obliczenia są wykonane poprawnie i widać, że to sama Doktorantka liczyła wyniki. Uzyskała szereg zależności na ogół potwierdzając hipotezy. Wyłoniła obraz poczucia honoru górali podhalańskich jako uwarunkowany temperamentem, zależny od wieku, płci, nasilenia przeżywanego gniewu. Dyskusyjny jest natomiast wniosek opisany w punkcie 11 (s. 184) „Poczucie honoru górali jest zjawiskiem realnym: na skalach poczucia honoru rdzenni górale uzyskiwali wyniki wyższe niż osoby mieszkające na Podhalu, lecz niebędące góralami”. Grupa porównawcza jest ilościowo mniejsza od grupy rdzennych górali. Lepiej też, żeby to były osoby z innego obszaru Polski. Obowiązkiem recenzenta jest krytyczny osąd pracy, czego dokonałam.

Cenię mrówczą pracę mgr Jarończyk – Urbaś, Jej pasję w opisywaniu kultury i tożsamości góralskiej, ciekawy i wart dalszych badań temat pracy oraz cenne wyniki badań korelacyjnych.

Konkluzja: Oceniam pracę **pozytywnie**. Sądzę, że dysertacja doktorska mgr. Jarończyk – Urbaś spełnia wymagania stawiane pracy doktorskiej w artykule 13.1 ustawy o tytule i stopniach naukowych (Dziennik Ustaw z 14 marca 2003_ Dz.U.2017.1789 j.t. z późn. zm) i na tej podstawie wnoszę o dopuszczenie mgr Jarończyk – Urbaś do dalszego procedowania etapów przewodu doktorskiego.

KIEROWNIK
Zakład Psychologii Społecznej

prof. dr hab. Hanna Brycz
Prof. dr hab. Hanna Brycz